

УДК 347.440:681.138.8

Сергєєв Р.С., аспірант
кафедра адміністративного та господарського права,
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПРО ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

У науковому світі ведуться дискусії про правову природу договору про постачання електричної енергії. Яким вважати договір про постачання електричної енергії – договором поставки або договором купівлі-продажу? Для вирішення цього питання потрібне не тільки теоретичне, але й практичне дослідження поняття електричної енергії як товару, з договірними правовідносинами між енергопостачальником та споживачем. З норм законодавства України випливає, що неможливо однозначно тлумачити правову природу договору про постачання електричної енергії.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: електроенергія, договір, товар, енергоносії, енергопостачальник.

Ринок електричної енергії утворив цілу низку правових проблем. Актуальним залишається питання щодо правової природи договору про постачання електричної енергії. В юридичній науці проблеми правового регулювання електропостачання, договірних правовідносин були висвітлені в навчальних посібниках, наукових публікаціях у спеціалізованій періодичній літературі. Зокрема, цією проблематикою займалися такі авторитетні вчені-правники та юристи-практики як П.Д.Гуйван, Б.И.Пугинський, М.І.Брагинський, В.В.Вітряньський, А.Варламова, С.М.Корнєв, В.В.Луць, О.С.Юффе, Ц.В.Бичкова, О.М.Садіков.

Мета статті – дослідити поняття електричної енергії як товару, запропонувати спробу врегулювання деяких проблем, що виникають при електрозабезпеченні, а саме, правового осмислення природи та структури договору про постачання електроенергії.

Діяльність енергетичної галузі України досить специфічна. Її специфіка ні тільки в тому, що галузь визначається державним регулюванням електроенергетики – держава встановлює тарифи на електроенергію й ухвалює ключові рішення з питань реформування галузі – але й у самому виробництві електроенергії. В основі виробництва лежить такий товар, який не може складуватися та зберігатися на оптових базах. Електроенергія виробляється та споживається одночасно.

Що таке електроенергія з погляду її споживача? Відповідь на це питання сьогодні вже не викликає дискусії серед правників. Законодавець єдиний у думці, що електроенергія є товаром. За чинним українським законодавством з'явилося досить багато норм, за яким визначається поняття «товар»:

це «будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)» (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»);

це «будь-який предмет господарського обороту, в тому числі продукція, роботи, послуги, документи, що підтверджують зобов'язання та права (зокрема цінні папери)» (ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції»);

«продукція, яка включається до обміну, тобто є предметом купівлі та продажу. Це може бути продукція серійного виробництва, унікальні витвори або матеріальні засоби для надання послуг. Це поняття використовується у митних номенклатурах» (п. 3.1 Класифікації видів економічної діяльності [1]) і так інш.

Поняття «товар» також фіксується в спеціальному законодавстві, що регулює правовідносини в сфері електроенергетики. Визначення поняття «товар» у застосуванні до електроенергетики значиться не менш ніж у двох десятках нормативно-правових актах. Серед них – Закон України «Про електроенергетику», Правила користування електричною енергією, Інструкція про порядок передачі документації та здійснення державної експертизи з енергозбереження [2].

Отже, енергія – електрична чи теплова енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу (ст. 1 Закон України «Про електроенергетику»).

електрична енергія (активна) – «енергоносії, який виступає на ринку як товар, що відрізняється від інших товарів особливими споживчими якостями та фізико-технічними характеристиками (одночасність виробництва та споживання, неможливість складування, повернення, переадресування), які визначають необхідність регулювання та регламентації використання цього товару» (п.1.2. Правил користування електричною енергією).

Специфікою правовідносин, пов'язаних з енергопостачанням, є предмет зобов'язання: для однієї сторони – це постачання конкретної кількості енергії у визначений термін, і розрахунок у встановлений строк за поставлений обсяг згідно з визначеними тарифами – для іншої. Тобто, сторони договору про постачання електроенергії одночасно виступають і як сторони договору купівлі-продажу. Споживання енергії відбувається на підставі договору з енергопостачальником (п. 1 ст. 26 Закону «Про електроенергетику» «споживання енергії можливе лише на підставі договору з енергопостачальником», п. 1.3. Правил користування електричною енергією[3] «постачання електричної енергії для забезпечення потреб електроустановки здійснюється на підставі договору про постачання електричної енергії»).

Як вбачається, законодавець визначив електроенергію як товар з його відмінними специфічними фізико-технічними характеристиками. Ця специфіка властивостей електроенергії, проте, ставить її на одну чашу ваг з іншими видами товару. Досить тільки виявити загальні риси, що властиві всім видам товарів. Це, у першу чергу, те, що електроенергія є предметом купівлі та продажу (договір про постачання електричної енергії). Крім того, при виникненні договірних правовідносин у сторін (постачальника електроенергії та споживача) виникають взаємні права та зобов'язання.

Головна відмінність товару від послуги – це те, що власник товару сам

визначає, коли його використовувати. У тому разі, як надана послуга споживається відразу.

У чому відмінні ознаки договору про постачання електричної енергії від договору купівлі-продажу? Адаже в обох видах товаром виступає електроенергія. Згідно із Цивільним кодексом України, окремі види договорів, у тому числі договори поставки, контрактації, постачання енергетичними та іншими ресурсами й інші віднесені до договорів, що визнаються в якості окремих видів договору купівлі – продажу, та поміщені в Главу 54 Цивільного кодексу України «Купівля – продаж». До них застосовуються загальні положення, що регулюють договір купівлі – продажу, якщо не встановлене інше.

За договором купівлі-продажу, одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 655 ЦК України).

Товаром за договором купівлі – продажу визнаються речі, як рухомі, так і нерухомі, індивідуально-визначені але визнані родовими ознаками.

Як зазначає С.М.Корнієв: «Слід визнати, що загальні правила щодо купівлі – продажу незначно застосовувані у енергопостачанні. Однак застосовується головне, що характеризує купівлю – продаж: перехід права... із власності продавця у власність покупця» [4, с. 412].

Саме поняття «товар» не згадується в переліку об'єктів цивільних прав.

На думку Б.І.Пугинського: «Товар традиційно визначають як продукт трудової діяльності, призначений для продажу... Для того, щоб визнаватися товаром, об'єкт повинен мати економічні характеристики: мати споживчу вартість, тобто здатність задовольняти конкретні потреби людей, і мінову вартість, тобто властивість обмінюватися на інші товари. Відповідний об'єкт стає товаром, коли щодо нього виникають відповідні правові відносини... Необхідною майновою ознакою об'єктів торговельного права є їхня комерційна оборотоздатність, тобто здатність служити об'єктом торговельних договорів і змінювати власника... Таким чином, об'єктами торговельного обороту визнаються товари, тобто майно, що володіє оборотоздатністю й реалізоване в ході торговельної діяльності на підставі договорів» [5, с. 70-71].

Отже, ми вважаємо, що електроенергія цілком відповідає поняттю товару, оскільки вона має всі його ознаки. Деякі обмеження, що накладають на торгівлю електроенергією в цей час, не змінюють юридичної природи електроенергії як товару. Електроенергія (при всіх існуючих на даний момент обмеженнях) реалізується в ході торговельної діяльності на підставі договору про постачання електроенергії.

Не можемо погодитися з думкою В.В.Вітряньського, який висловлює думку, що «договір енергопостачання відноситься до договорів купівлі – продажу, оскільки містить у собі всі ознаки цього договірної зобов'язання: одна сторона передає іншій стороні за плату певний товар (електроенергію). З іншого боку, зазначений товар має настільки специфічні властивості, що це вимагає особливого регулювання» [6, с. 35]. Далі він зазначає, що «...ні договір купівлі – продажу, ні договір поставки як окремі види договору купівлі – продажу не призначені для регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією (придбанням) електричної енергії» [7, с. 43].

Крім того, В.В.Вітряньський зазначає, що «проблема полягає не стіль-

ки в зловживанні (у рамках договору про постачання електроенергії енергія визнається товаром), скільки в характері відповідних правовідносин у суті правил, їх регулюючих: більшість норм, що регулюють зобов'язання продавця (постачальника) при передачі товарів у власність покупця, розраховані саме на відносини при передачі речей, і із цієї причини не можуть поширюватися на відносини, пов'язані з реалізацією енергії, оскільки в останньому випадку мова йде про забезпечення доступу до енергетичної мережі, а не про передачу конкретної партії товарів» [8, с. 44].

Якщо погодитися з тим, що стосовно до відносин, пов'язаних з реалізацією енергії, мова йде, насамперед, «про забезпечення доступу до енергетичної мережі, а не про передачу конкретної партії товарів», то виникає питання, наскільки обґрунтовано договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу все-таки був поміщений у Гл. 54 Цивільного кодексу України («Купівля – продаж»).

Разом з тим, можна вести мову про особливості договору про постачання електричної енергії, які пов'язані із властивостями його об'єкта – електроенергії. Вони зводяться до наступного:

- 1) Електроенергію неможливо накопичувати в значних кількостях і зберігати;
- 2) Процес виробництва електроенергії, як правило, безперервний і нерозривно пов'язаний з її споживанням, використанням і із транспортуванням;
- 3) Електроенергія при передачі споживається та не може бути повернута;
- 4) Електроенергію можна передати тільки через об'єднану мережу [9, с. 92-94].

Умовами типового договору про постачання електроенергії (п. 2 Договору) передбачений обов'язок споживача електроенергії, де перше місце займає зобов'язання споживача оплачувати спожиту електроенергію; узгодження обсягу споживаної електроенергії. П. 10.2. Правил користування електроенергією передбачає обов'язок споживача електроенергії користуватися електричною енергією виключно на підставі договору, оплачувати обсяг спожитої електричної енергії, а також здійснювати інші платежі відповідно до умов договору та рахунків, виставлених на підставі актів про порушення вищезазначених Правил та умов договору.

Договір про постачання електричної енергії, згідно з п.5.1. Правил користування електроенергією, є основним документом, який регулює відносини між постачальником електричної енергії за регульованим тарифом, що здійснює свою діяльність на закріпленій території, і споживачем та визначає зміст правових відносин, прав та обов'язків сторін.

Договір про постачання електричної енергії є майново-господарським зобов'язанням. Згідно з п. 1 ст. 179 Господарського кодексу України, «майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями».

Відповідно до п. 4 ст. 179 Господарського кодексу України, існує три види договорів – примірний, типовий, договір приєднання. Кожен з цих видів договору у розумінні ст. 179 Господарського кодексу України має свою

специфічну рису.

Враховуючи специфіку електроенергетичної галузі, договір про постачання електричної енергії є типовим договором і укладається згідно з п. 4 ст. 179 Господарського кодексу України. (п. 5.2. Правил користування електричною енергією «при укладенні договору про постачання електричної енергії сторони визначають його зміст на основі типового договору»).

Отже, договір про постачання електричної енергії має ознаки й договору поставки й договору купівлі – продажу, однак він не може бути віднесений повністю до одного із цих двох видів договорів. Він за своєю юридичною суттю є особливим видом договору, предметом якого є електроенергія. Недостатньо вивченим є механізм товарно-грошових відносин при електропостачанні. Можна робити висновок щодо необхідності системного нормативного регулювання договірних правовідносин між постачальником та споживачем електроенергії.

Оскільки договір про постачання електричної енергії за своєю правовою природою – цивільно-правова угода, на нього поширюються загальні правила, про угоди та зобов'язання. Однак необхідно враховувати окремі специфічні особливості цих договорів. Так, особливість даного договору – обов'язкові організаційні та технічні передумови його укладення. До перших з них слід віднести необхідність переддоговірною визначення балансу енергоресурсів та їх розподілу. До технічних передумов енергопостачальних організацій належать наявність електромереж, що зв'язують установки й обладнання споживача з енергопостачальною організацією, а також технологічної можливості надавати енергію до струмоприймачів абонента [10, с. 11]. Аналіз відносин, що складаються під час електропостачання, дозволяє визнати, які загальні положення передачі права власності можуть застосовуватися для договору купівлі-продажу, а які потребують спеціального регулювання. Детальне дослідження особливостей постачання електричної енергії, серйозний аналіз їх відмінностей від схожих договорів купівлі – продажу, підяду, поставки, послуг дозволяє зробити висновок про певну самостійність договорів про постачання електричної енергії.

Література

1. Національний класифікатор України Державного Комітету статистики України «Класифікація видів економічної діяльності» (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26 лютого 2007 року № 40).
2. Наказ Державного комітету України з енергозбереження від 9 березня 1999 року № 15 із змінами і доповненнями, внесеними наказом Державного комітету України з енергозбереження від 15 червня 2007 року № 92 «Про затвердження Інструкції про порядок передачі документації та здійснення державної експертизи з енергозбереження на виконання п. 4 постанови Кабінету Міністрів від 15 липня 1998 р. № 1094»
3. Постанова Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 року № 28 (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22 листопада 2006 року № 1497) «Про затверджен-

ня Правил користування електричною енергією».

4. Гражданское право. Учебник. Т.2. полугом 1, 2-е издание // Отв.ред. Е.А.Суханов. 1999.
5. Пугинский Б.И. Коммерческое право. – М.: Зерцало, 2006.
6. Витрянский В.В. «Договор энергоснабжения и структура договорных связей по реализации и приобретению электроэнергии» // *Хозяйство и право*, 2005, №3.
7. Витрянский В.В. «Договор энергоснабжения и структура договорных связей по реализации и приобретению электроэнергии» // *Хозяйство и право*, 2005, №3.
8. Витрянский В.В. «Договор энергоснабжения и структура договорных связей по реализации и приобретению электроэнергии» // *Хозяйство и право*, 2005, №3.
9. Варламова А. «Особенности договора энергоснабжения» // *«Хозяйство. Право»*, ежемесячный юридический журнал. №12, 2006.
10. Гуїван П.Д. «Правове регулювання постачання електричною енергією». Автореферат на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук. Харків. 2000.

Сергеев Р.С.

Кафедра административного и хозяйственного права
Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРАВОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДОГОВОРА О ПОСТАВКЕ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ

РЕЗЮМЕ

По способу заключения договор о поставке электрической энергии может быть отнесен к сделкам, существенные условия которых устанавливаются, как правило, по соглашению сторон. Такой договор подлежит заключению на основе Правил пользования электроэнергией, которые содержат императивные нормы, имеющие обязательную силу для энергоснабжающего субъекта и для потребителей. При этом императивные условия данного договора могут быть установлены Правилами пользования электрической энергией и иными нормативно-правовыми актами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: электроэнергия, договор, товар, энергоносители, поставщик электроэнергии.